

TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİNE FARKLI BİR BAKIŞ: TÜRKİYE’NİN RUSYA ÜZERİNDEKİ YUMUSAK GÜCÜ

Turkey-Russia Relations From A Different Viewpoint: Turkey’s Soft Power Over Russia

Gökmen KILIÇOĞLU

Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, gokmenkilicoglu@duzce.edu.tr

Ayhan Nuri YILMAZ

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ayhannuriyilmaz@duzce.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş: 09 Ağustos 2019

Kabul: 08 Ekim 2019

Anahtar Kelimeler:

Rusya,
Türkiye,
Yumuşak Güç,
Kamu Diplomasisi,
Kamu Diplomasisi Kurumları

© 2019 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Sovyetler Birliği’nin halefi Rusya Federasyonu ile Osmanlı İmparatorluğunun mirasçısı Türkiye cumhuriyetinin Türklük Slavlık bağlamında Avrasya coğrafyasında tarih boyu sürmüş olan simbiyotik ilişkisi ve çatışmaları soğuk savaş sonrasında özel koşullarında ve milenyumla gelen bölgesel oluşumlar bağlamında yepyeni bir çerçeveye oturduğunu inkar edemeyiz.

İşte bu özel koşulların med-cezirli ilişkiler bağlamında yine bir soğuk savaş sonrası kavramı olan yumuşak güç kavramı ve buna bağlı olarak kamu diplomasisi faaliyetlerini de kapsayacak şekilde Türk- Rus ilişkilerine değinmek bu çalışmanın asli konusunu teşkil etmektedir. Siyasi iktisadi ve ticari ilişkilerin her birinin ayrı ve derin bir çalışma alanı olabilecek Türk Rus ilişkilerinde biz, etkileri diğer saydıklarımızı yönlendirebilecek olan yumuşak güç alanına odaklandık. Bu çerçevede çalışmamızda Türkiye’nin eski Türk yurtlarını ve Türk halklarından epey bir kısmını bünyesinde barındıran Rusya Federasyonu üzerindeki yumuşak güç etkisini inceledik. Bu bağlamda Türkiye cumhuriyetinin yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerinin Rusya halklarındaki etkisini de bir nebze ortaya koymaya çalıştık. Türk Rus ilişkilerinin bu yönde incelenmesi literatüre bir katkı sağlayacaktır.

Girişte kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları kısaca izah edilip, konumuzun asli kavramlarına açıklık getirilmiştir. İlk bölümde Rusya coğrafyası tarihsel perspektiften incelenerek, Türk Rus ilişkilerindeki önemli hususlara değinilmiştir. Bunda amaç Türkiye’nin Rusya üzerindeki kullanabileceği yumuşak güç unsurlarının tarihsel boyutunu ortaya koymaktır. İkinci bölümde Türkiye’nin kamu diplomasi kurumları ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Sonuçta Türkiye’nin potansiyelini ne kadar değerlendirdiği ve neler yapabileceğine dair öneriler yer almıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 09 August 2019

Accepted: 08 October 2019

ABSTRACT

We cannot repudiate the fact that the symbiotic relationship and conflicts between Russian Federation, the successor of the Soviet Union, and the Turkish Republic, the heir of the Ottoman Empire, against the backdrop of Turkishness- Slaviness which lasted all over the Eurasian geography throughout history, entered into a rather new course under the special circumstances of the post-Cold War era and within the context of regional formations brought about by the new millennium.

Keywords:

Russia,
Turkey,
Soft Power,
Public Diplomacy,
Public Diplomacy Institutions

The main subject matter of this study is to address Turkish-Russian relations within the framework of the fluctuating relationship under such circumstances so as to cover the term 'soft power', which is also a post-Cold War concept, and accordingly public diplomacy activities. We have focused on the area of soft power with regard to Turkish-Russian relations, each of the political, economic and commercial dimensions of which might constitute a separate and deep area of study since the effects of soft power might steer the aforementioned other areas. In this respect, we have analyzed Turkey's soft power over the Russian Federation, which reigns over the old Turkish fatherlands and a great deal of Turkic populations. In this context, we have also made an effort to put forward to some extent the impact of public diplomacy activities conducted by the Turkish Republic over the peoples of Russia.

In the introduction part of the study, public diplomacy and soft power concepts were briefly described and these main concepts of our subject matter were clarified. In the first part, Russian geography was analyzed from a historical point of view and important issues in Turkish-Russian relations were mentioned. The purpose of doing so is to introduce the historical dimension of soft power instruments that Turkey may make use of over Russia. Turkey's public diplomacy institutions and activities are covered in the second part. In the conclusion, the extent to which Turkey uses its potential as well as some suggestions on what may be done in this regard were addressed.

GİRİŞ

Türkiye ve Rusya uzun bir komşuluk ilişkisine sahip iki devlettir. İkili ilişkilerde tarihsel mirasın yükü taşınmaktadır. Bu miras konuşma diline de yansımış olup "Ayıdan post, Moskof¹'tan dost olmaz" gibi uç bir ifade de kendini göstermiştir. Benzer olumsuz ifadelerin Rus dilinde Türk- Tatar halkları için kullanıldığı da bilinmektedir. Hal böyleyken eski düşman Rusya Ekim Devrimi ile Türkiye taraftarı bir çizgi izlemiş hatta Kurtuluş Savaşı'nda emperyalistlere karşı yardımda bulunmuştur. Kısa süren bu yakınlaşma sonrasında belki de jeopolitiğin gereği olarak 2. Dünya Savaşı sonrası Stalin'in Türkiye'den kabul edilemez talepleri ile yeniden düşmanlığa dönüşmüş ve yarım yüzyıla yakın süren Soğuk Savaş döneminde Türkiye'yi nötr olmaktan uzaklaştırarak Batı blokunun bir parçası ve müttefiki yapmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile güçsüzleşen Rusya'yı öncelikli olarak iktisadi ve jeostratejik konular Türkiye ile işbirliğine itmiştir. Dolayısıyla makro veya mikro olaylarla pek çok iniş ve çıkışın olduğu döngünün kolayca değişeceği düşünülmemelidir. Coğrafyanın, tarihin ve politikanın farklı farklı sebeplerle iki ülkeyi karşı karşıya getirdiği düşünülecek olursa yumuşak güç gibi farklı bir parametre etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği aşikardır. Nitekim halkların gönlünde pozitif etki bırakmak devletlerinin olumsuz tavrını da engelleyici bir unsur haline gelebilmektedir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri ve Rusya Federasyonunu içerisinde bulunan Müslüman ve Türk topluluklarına yönelik Türkiye'nin ilgisini kendine tehdit olarak gören Rusya ile ilişkiler gerilmiştir. Ayrıca Azerbaycan- Ermenistan çatışması, Çeçenistan savaşı gibi gelişmeler iki ülke arasında ilişkilere gölge düşürmüştür.

Yukarıda bahsettiğimiz olumsuz bakış açısına karşın çok sayıda Rusya vatandaşının tatil için Türkiye'yi seçmesi, Türk- Rus evliliklerinin artması her iki ülkeye de sempati duyan bir nüfus oluşturmuştur. Bu karma evliliklerden doğan çocukların aidiyet duyguları da ayrı bir çalışma konusudur.

Soğuk Savaş sonrasında "bavul ticareti" ile başlayan ve ilerleyen süreçte Türk Akımı'nın, nükleer enerji santralinin hayata geçirildiği girift ticari ilişkilere dönüşen ekonomik ilişkiler Türkiye ve Rusya'yı iktisadi anlamda vazgeçilemez simbiyotik ilişkilere mecbur kılmaktadır. Bu sebeple Türk Rus ilişkilerine sadece askeri ve jeopolitik açıdan da bakılmaması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

¹ Her ne kadar buradaki "Moskof" Moskova şehri çağrıştırıyor olsa da Moskof terminolojik ve tarihsel olarak Osmanlı'da Rusya'yı anlatmakta ve Büyük Rus İmparatorluğunu kuran Moskova knyazlığını (prenslik) ifade etmektedir.

Türkiye denince Rusya'da akla hala büyük ölçüde Osmanlı gelmektedir, aynı zamanda soğuk savaş döneminin algısı devam etmektedir. Türkiye'nin bölgeye yönelik her hareketi ABD'nin Türkiye üzerinden bölgeye sızması olarak algılanırken, Türkiye'de de Rusya'nın adımları Rusların sıcak denizlere inme stratejisi olarak görülmüştür. Yine de bu karşılıklı olumsuz bakış açısının güncelde değişim eğimine girdiği de söylenebilir. Bu noktada sorgulanması gereken bu olumlu durumun kalıcı olup olmadığıdır. Zira coğrafya her iki ülkeyi karşı karşıya getirecek pek çok sorunu üretmeye devam etmektedir ve bu sorunların çoğu iki ülke arasındaki tarihsel itilafların devamı niteliğindedir.

Rusya'da geniş anlamda Türk tarih ve kültürüne yönelik ilginin yüksek olmasına rağmen ilginç bir şekilde spesifik olarak Türkiye hakkında Rusça eser sayısı göreceli olarak az sayıdadır. Türk üniversitelerinin bu konuyla ilgili olarak Rusya'daki muhatapları ile daha sıkı işbirliğine gitmeleri ilişkilerin gelişmesi ve halkların birbiri hakkındaki önyargılarını yıkması açısından önemlidir (Bozkurt, 2010: 715).

Türkiye ve Rusya arasında bölgesel rekabet her zaman sürecektir. Ancak bu rekabetin çatışma boyutuna dönüşmemesi gerekir. Küresel güçlerin bölgesel kontrolüne ve yeni emperyalizme karşı kazan kazan prensibine dayanan çok yönlü ilişkiler tesis edilmesi faydalı olacaktır. Buna bağlı olarak yumuşak gücün ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin artırılmasının taraflar arasında karşılıklı "güven" olgusunu sağlayacak yöntem olarak öne çıktığını söyleyebiliriz.

Uluslararası ilişkiler disiplininde yeni sayılabilecek olan yumuşak güç kavramı aslında çok daha uzun bir süredir devletler arası ilişkilerde uygulanmaktadır. Güç, bir aktörün diğerine istediği şeyi yaptırabilmesi olarak tanımlanmaktadır. Yumuşak güç ise temelde bu amaca barışçıl yollarla, özellikle bir cazibe merkezi olma yoluyla karşı tarafı etkileyerek ulaşmayı ifade etmektedir. Özünde yumuşak güç diğerlerinin tercihlerini şekillendirme becerisine dayanmaktadır (Nye, 2017: 24).

Yumuşak gücün kaynakları genel olarak kültür, siyasi değerler ve dış politika olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Nye, 2017: 32). Kültüründe evrensel değerlerin bulunması diğerlerini kültürel yollarla cezbetmede kolaylık sağladığı gibi yakın kültürel özelliklere sahip olanların birbirlerini etkilemesi de daha kolay olur.

Yumuşak güç ile ilgili başat kavramlardan biri kamu diplomasisidir. Kamu diplomasisi yumuşak gücün temel uygulama aracı olarak görülebilir. Özellikle demokratik ülkelerde devletlerin dış politikaları da dahil her konuda alacakları kararlar üzerinde halkın etkisinin artması kamuoyunu önemli bir hale getirmektedir. Bu durum devletlerin iç ve dış kamuoylarına yönelik etkileme politikaları belirlemelerini elzem kılmaktadır. Kamu diplomasisinin bir hükümetin başka bir devletin halkını, aydınlarını, bir devletin politikalarını kendi avantajına dönüştürmek amacıyla etkilemeye çalışması olarak tanımlayabiliriz (Önal, 2018: 47).

Kamu diplomasisinin üç boyutu vardır, ilki iç ve dış politika kararlarının kapsamını içeren *günlük iletişim*lerdir. Günlük iletişimler ayrıca kriz durumlarında veya haksız saldırılarda hızlı karşılık verme kapasitesini de ifade eder (Nye, 2017: 154). İkinci boyut bir dizi basit temanın oluşturulduğu *stratejik iletişim*lerdir (Nye, 2017: 155). Üçüncü boyut ise burslar, değişim programları, stajlar, seminerler, konferanslar ve medya kanallarına erişim yoluyla, kilit kişilerle yıllar içerisinde uzun vadeli ilişkilerin geliştirilmesidir (Nye, 2017: 156). Bu boyutların hepsi bir ülkenin çekim gücünün artmasına hizmet eder ancak dikkat edilmesi gereken en önemli unsur samimiyet ve kibirden uzak bir tutumdur. Bir ülke kültürel, ekonomik, tarihi birçok yumuşak güç unsuruna sahip olsa bile hep kendi çıkarlarını öncelediği, muhatabını aşağı gördüğü algısı oluşursa yapılanlar var olanı tüketmek dışında bir sonuç vermeyecektir.

Kamu diplomasisinin yabancı izleyicileri dinleyerek anlamak, onları bilgilendirmek ve etkilemek ve bu etkiyi geliştirmek; yanlış anlamaların ve kabullerin yol açtığı karmaşayı sınır ötesi iletişim ortamını

şekillendirerek gidermek; ülkelerin yabancı ülke vatandaşları ile kendi vatandaş ve kurumları arasında diyalogu yaygınlaştırmaya çalışması gibi amaç ve hedefleri vardır (Doğan, 2012: 13).

Bu bağlamda Türkiye kamu diplomasisi faaliyetlerini yürütmek için çeşitli kurumlar ve enstrümanlar kullanmaktadır. Türk İşbirliği ve koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK), TRT, Anadolu Ajansı (AA), Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), TÜRKSOY, THY gibi kurumlar ve Türk sinema ve dizileri gibi enstrümanlar ön plana çıkmaktadır. Kamu diplomasisi devlet dışı aktörlerin de kendilerini gösterdikleri bir alandır. Bu bağlamda Sivil Toplum Kuruluşları önemlidir. Türkiye’de ve Rusya’da iki devlet arası ilişkilerde etkili olmaya çalışan çeşitli dernek, platform, vakıf vb. gibi oluşumlar bulunmaktadır ancak bunlar çalışmamıza büyük ölçüde dahil edilmemiştir. Taşıdıkları önem ve farklı yapıları nedeniyle ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadırlar. Ayrıca Kızılay, AFAD gibi Türkiye kamu diplomasisinde ön plana çıkan bazı kurumlar Rusya bağlamında çok etkin olmadıkları için çalışmaya dahil edilmemişlerdir.

1. TÜRK RUS İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA RUS COĞRAFYASINA BİR BAKIŞ

17 milyon km²’yi aşan yüzölçümü ile Doğu Avrupa’dan Asya kıtasının sonuna kadar olan topraklarda dünyanın en geniş yüzölçümüne sahip olan Rusya yada resmi adıyla Rusya Federasyonu, adından da anlaşılacağı üzere Rusların ülkesi anlamına gelen bir ülkedir. Ama tarih boyu hep böyle olmamıştır. Aslında bu uçsuz bucaksız Avrasya toprakları, ormanları ve stepleri ile tarih boyunca Türk ve Fin-Uğur halklarının vatanı olagelmıştır. Bir bakıma bu uçsuz bucaksız stepler hala bu Turan halklarının vatanıdır ama Rus imparatorluk devri ile söz ve egemenlik haklarını büyük ölçüde kaybetmişler ve Ruslara tabi azınlık halklara dönüşmüşlerdir.

Rusların ataları olan ilk Slavların tarih sahnesine çıkışı ilginçtir. Slav adı verilen bu tayga halklarının tarihi ile ilgili kesinlik olmamakla birlikte dil bilimcilere göre büyük ölçüde Karpatlar ile bugünkü Beyaz Rusya arasında yaşadıkları varsayılmaktadır (Onay, 2007: 35). Slavların bu bölgede ilkel bir hayat sürdüğü ve dönem dönem savaşı başka halklarca köleleştirildiği hem gezginlerce hem de ilk çağ kroniklerinde belirtilir (Şimşir, 2010: 16-17). Bu kabileler 7. Yüzyıldan itibaren ayrılmaya ve bugünkü Slav dillerine de temel teşkil eden doğu, batı ve güney Slavları olarak bölünmeye başlamışlardır (Onay, 2007: 36). İlginçtir bu bölünmede Türk halklarının ve özellikle de Avarların ciddi bir etkisi vardır. Avarların savaşlarda kendilerine hizmet etmek üzere yanlarında götürdükleri Slavları, fethedip ele geçirdikleri topraklara yerleştirmeleriyle Slavlar Elbe, Vistül, Dalmaçya, Balkanlar ve Slovakya’ya kadar yayılmışlardır. Sonra bölgeyi üçyüzyıla yakın denetimlerinde tutan Avarların yok olup tarihten çekilmeleri ile Slav halkları bu bölgelerin asli unsuru haline gelmişlerdir. Bugün Slav dillerinde ‘Avarlar gibi yok oldular’ deyimini bu durumu izah eder gibidir (Onay, 2007: 55).

Slavların ayrılmasından sonra Doğu Slavları arasında kabul edilen bugünkü Rusların ataları bugünkü Kuzey Ukrayna civarından kuzeye yönelmiş ve bugünkü Moskova ve Novgorod arasına yerleşmişlerdir. Slavların en küçük grubu olan bu kabilelerin kaderini de Avarların diğer kuzenlerinin akıbetini olumlu yönde belirlediği gibi önce Vikingler sonra da Kıpçaklar ve Tatarlar değiştirmiştir. Bu yüzden Ruslar Avrasya’nın en yeni ve sürpriz halklarından biri olarak kabul edilebilir. Tabi oldukları başka savaşı halklarla karışarak ve dönüşerek bugünkü Rusya’yı oluşturan süreci başlatmışlardır ki sırf bu nedenle tipik bir Avrupalı beyaz bir halk olarak görülmezler ve kendilerini de öyle görmezler.

Bazı Viking gruplarının güneydeki Hazarlarla ticaret ve ganimet için bu bölgeye gelmesi, ki bunlara Varegler yada Varyaglar da denir ve Slavları kontrol altına almasıyla Avrasya coğrafyasının kaderini tamamen değiştirecek süreç başlamış olur. İskandinavya’dan gelen bu savaşı gruplar başlangıçta kentlerini korumaları için paralı asker olarak da tutulur. Rus tarihinin ilk yazılı kaynakları *Ietopisler*de de anlatıldığı üzere 862 yılında bir Vareg soylusu Rurik kardeşleri ile Novgorod şehrine gelir ve buranın idaresini üstlenir. Rurik’in adamlarından Askold ve Dir Konstantinopolis’e giderken Dinyeper nehri kıyısında Kiev adlı Hazar şehrini ele geçirirler. Böylece Vareg adı verilen Vikinglerce yönetilen

Novgorod merkezli kuzey ve Kiev merkezli güney olmak üzere iki yönetim ortaya çıkar (Özbay, 2006: 14). Vareglér'in kurduğu devlet ki bu Rus diye anılmıştır ve bu adlandırma günümüze kadar gelir lakin Rus kelimesinin de Slavca olmayıp Fin dilinde kürekçi anlamına gelen Ruotsi kelimesinden geldiği ileri sürülür (Özbay, 2006: 13).

Vareg adı verilen Vikinglerin kurduğu bu şehir devleti Slav çoğunluk nedeniyle Slavların ilk ve tarihteki en büyük devleti olup imparatorluğa dönüşecektir. Viking kökenli Rurik hanedanının başlangıçta Kiev ve Novgorod ve sonradan bunlara eklenen Ver, Yazan, Vladimir ve Suzdal gibi yeni şehirlerle şehir Knyezlikleri (prenslikleri) olarak idare edilirler. Bunlar bazen birbirleri ile bazen de çevrelerindeki diğer halklarla mücadele ederler (Özbay, 2006: 16).

Hunlar, Avarlar, Hazarlar ve Kıpçakların egemenliğinde geçen uzun süreçler bu şehir devletleri için savaşçı bozkır halklarından yani Türklerden pek çok kavram terim ve tekniğin öğrenilip devşirildiği de bir dönemdir. 1147'de Yuriy Dolgorukiy tarafından kurulan Moskova şehri ile başlayan süreçte, Novgorod, Kiev ve Vladimir arasında geçen güç mücadelesinde bu yeni şehir ile Rus tarihinde yepyeni bir başlangıçta yapılır ama öncelikle bir gücün diğer güçlü şehir devletlerini yok etmesi gerekecektir ki bu da Moğollarla olur (Özbay, 2006: 16).

13. yüzyılın başlarıyla steplerde artık yeni bir güç vardır bu da Moğol istilasından sonra bölgede onun varisleri tarafından yönetilen ama ordu ve halkının Türk olması nedeniyle bir Türk imparatorluğuna dönüşecek olan Altınordu devletidir. Artık bahsi geçen bütün şehir devletleri Altınordu'ya tabidir ve hem vesayetlerini almak hem de *başknyez*'in kim olacağına karar vermek için Altınordu hanının huzuruna çıkmaları gerekmektedir (Özbay, 2006: 17). Tatarlarla (artık bölgedeki Türk halkları Ruslar tarafından bu şekilde anılmaya başlanır) yakın ve simbiyotik bir ilişki içerisine giren Moskova knyazlığı diğer Rus şehir devletlerine kıyasla askeri, siyasi ve iktisadi önemini artırır (Özbay, 2006: 16). Nitekim 1326'da büyük Knyez İvan Daniloviç Rus başkentini Moskova'ya taşır. Dönem dönem Tatarlara başkaldırılsa da Rusların bu devletsî yapısının Altınordu'yu yenmesi mümkün değildir ve vasal olmaya uzun bir süre devam ederler. Altınordu içindeki güç mücadelesi durumu tamamen değiştirir ve Ruslar önce egemen bir devlete sonra 1547'de Rus Çarlığına, 1721'de de Rus İmparatorluğuna dönüşmüştür. Altınordu'dan ayrılan hanlıklar başta Kazan hanlığı olmak üzere birer birer ele geçirilir ve doğuda Tatar toprakları üzerinde Güneybatıda Osmanlı topraklarında ve Güneydoğuda da Türkistan coğrafyasında büyüüp genişleyerek Avrasya kıtasının en büyük devleti olmuşlardır. Böylece binlerce yıldır Turan halklarınınca yönetilen bu topraklar yönetim erki olarak el değiştirmiştir. Elbette bu değişimin tek boyutu idari değildir, değişim kültürel ve demografik aşamada da olmuştur. Antropolojik olarak Avrupalı kabul edilen Slav halkları Rusya örneğinde bunun dışına da çıkarak turan halkları ile karışmıştır. Bugün itibarıyla ortalama bir Rus batılıdan daha çok Turan halklarının yüz hatlarına sahiptirler. Viking kökenli Rurik hanedanı ile başlayan bu süreçte güçlenen ve egemen olan Rusya'nın gücünü Turan halklarının savaş taktiği ve yanısıra batı teknolojisini katarak bu noktaya taşımış olduğu söylenir. Rus kimliğini oluşumunda yadsınamaz bir Türk etkisi olduğu kesindir (Onay, 2007: 55- 58). Bu yüzden Avrasyacılık yaklaşımında Rusların Avrupalı olduğu kadar Asyalı bir halk olduğu da vurgulanır. Rusya'nın savaş yeteneğini artırmada Türk halklarının olumlu katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bunun ilk bilinen ispatlı örneği Kıpçaklardır. Rus dilinde Polovets² adı verilen bazı Kıpçak kabilelerinin Ruslarla birleşip karıştığı ve bu süreçte savaş taktik ve yeteneklerini de onlara aktardıkları, Rus tarihçilerince bile kabul edilir. Bu bağlamda, Rus genişlemesinde öncü kuvvet olarak Rus ordusuna yol açan Kozaklar'ın adının ve başlarındaki lidere verdikleri ad olan Hetman'ın (ataman) her ikisinin de savaşla ilgili onlarca kelime gibi Türkçe kökenli olması tesadüf değildir. Altınordu döneminde özenilen ve öykünülen Türk halkları, hanlıklar döneminde güç kayması nedeniyle tersine dönmüş ve pek çok Türk (Tatar) asıllı aile ve soylunun (Mirzalar, Beyler ve hatta han soyluları) Ruslara tabi olup hizmet vermeye başladıkları ve bu süreç içinde de Ruslaştıkları

² Kıpçak Türklerine Slavlar bozkır adamları anlamına gelen Polovtsi derlerdi ve Polovets bu tabirle ilişkilidir. Tayga halkının bir bozkır halkını bu şekilde çağırması onların en belirgin özelliğine vurgu yapmaktır ve Polovetslerin Türk kökenli olduğuna onlara takılan ad bile delil teşkil etmektedir.

bilinmektedir. Glinski, Godunov, Uvarovi Urusov, Yulkov ve Stroganov gibi 130 boyar ailesi buna örnek teşkil eder (Onay, 2007: 58).

Bugünkü Rusya büyük ölçüde klasik çağlardan itibaren İskit toprakları yada İskitya, Hun Ülkesi, Göktürk İli, Hazarya, Bolgarya, Altınordu, gibi çeşitli Türk halklarının kurduğu büyük devletlerin yurdu olarak bilinmiştir. Batıda Kumanların ülkesi anlamında Komanya doğuda ise Kıpçakların yurdu anlamında Deşti Kıpçak olarak anılmıştır. Batıya akan onlarca Türk halkının geçiş ve yerleşim alanı da olmuştur ve bu Türk kökenli halklar dil ve etnik köken benzerliği sebebiyle güçlenen bir başka Türk konfederasyonunun içinde yer almaktan kaçınmamışlardır. Bunlar arasında Sakalar, Otrigurlar, Kutrigurlar, Onogurlar, Sabirler, Peçenekler ve Oğuzlar da vardır. Bugün Rusya'nın Ruslardan sonra en kalabalık etnik grubu olarak gösterilen Tatarlar aslında bu yüzden içlerinde Bulgarları, Kıpçakları ve daha pek çok Türk kökenli halkın gen havuzunu da içlerinde barındırmaktadırlar.

Rusya coğrafyasının bugün pek çok Türk kökenli halkı barındırması bu yüzden şaşırtıcı gelmemelidir. Şaşırtıcı olan binlerce yıllık Türk topraklarının Rusya'ya dönüşmüş olmasıdır. Bugün itibarıyla Rusya federasyonunda yaşayan Türk halkları nüfus çoğunluklarına göre en başlıcaları ve özerk cumhuriyete sahip olanlar Tatarlar, Başkurtlar, Çuvaşlar, Yakutlar (Sakalar), Kumuklar, Tuvalar, Karaçaylar, Balkarlar, Nogaylar, Hakaslar ve Altaylılar'dır. Bunlardan başka ciddi oranda Özbek, Kazak, Azerbaycanlı, Ahıskalı, Kırgız ve Kafkasya'da yaşayan Türkmenler vardır. İkinci grupta yer alanların sayısı emek göçü nedeniyle son 10 yılda daha da artmıştır ve milyonlarla ifade edilmektedir.

Adından da anlaşılacağı üzere Rusya bir federasyondur ve 46 oblast'ın³ yanısıra, 21 özerk cumhuriyet,⁴ 9 kray⁵, 4 özerk okrug⁶, 1 özerk oblast⁷ ve 3 federal şehirden⁸ oluşan idari yapısında ülkenin kıtasal büyüklüğü kadar toplam nüfusun yüzde 25'ine yaklaşan Rus olmayan nüfus da etkilidir.

Rusya coğrafyasını Rus halkının karakteri ve kültüründen kopuk düşünülemez ve Rus tayga ruhu diyebileceğimiz bu anlayış yüzlerce yıllık süreçte pek çok faktörle evrilerek günümüze gelmiştir ama özünden pek fazla bir şeyler yitirmeyip adapte olmuştur. Yani Ruslar için sıfatlar ne olursa olsun özne aynıdır. Rus halkı için tarih boyunca güçlü liderlik ve bu lidere kesin sadakat kültürünün bir parçası olmuştur. Bu liderlik Ortaçağlarda *Çar*'dir. Sovyet döneminde komünist parti lideridir. Günümüzde ise Putin'dir ve gelecekte de onun halefi olacaktır. Şahıslar değişse de liderlik ve lidere duyulan güven ve sadakat değişmeyen özelliğidir Rus ruhundaki derin parametrenin. Rusya'da ortak akıl kolektif çalışır. Hristiyanlığın Ortodoks versiyonu bu düşünceyi güçlendirmiş ve adeta pagan dönemin dinsel anlayışının yerini almıştır. Bu anlamda Ortodoks Hristiyanlık Rus ruhuna fevkalade uygundur (Onay, 2007: 9- 14).

Avrasyacılık kavramı ile bölgesel gücünü maksimize çabası içinde olan Rusya'nın ve devletin asli unsur olan Rusların bölgedeki varlıkları tarihsel açıdan oldukça ilginçlikler sergiler. Bilinen tarih boyunca farklı Türk halklarına yurtluk eden bugünkü Rus düzlükleri 16. yüzyıla dek bir Türk yurdudur. Bu demografik değişim ve Moskova merkezli Rusya'nın bir devlet olarak ortaya çıkışının hikayesi beş yüzyıl civarındadır. Bu bölgeler Hazarya olarak Kıpçak ülkesi olarak Altınordu Devleti olarak Rusya

³ Oblast illere benzeyen bölgelerdir. Seçilmiş yöneticileri ve yasama organları vardır.

⁴ Yetkisi en yüksek özerk bölgelerdir. Kendi anayasaları, parlamentoları ve başkanları vardır. Her özerk cumhuriyette Rusçanın yanı sıra cumhuriyete adını veren otokton halin yada halkların dilleri de özerk cumhuriyetin resmi dili kabul edilir. Bu durum bazı cumhuriyetlerde mesela Tataristan gibi tek bir dil iken bazılarında mesela Dağıstan gibi Rusçadan başka 13 resmi dil vardır.

⁵ Kray'lar oblastlara benzer adlarındaki tanım gibi ülkenin kenar bölgelerinde oluşmuşlardır. Sınırdaki olmalarından kaynaklanan bazı yönetsel farklılıkları vardır.

⁶ Okruglar özerk bölgelerdir ama özerklikleri sınırlıdır. Sovyet döneminde Kray'lar ve Oblastlar içinde oluşturulmuşken, Rusya Federasyonu bağımsız bir devlete dönüşünce statüleri yükseltılarak içinde oldukları Oblasttan ayrı bir nitelik kazanmışlardır.

⁷ Tek olması nedeniyle istisnaidir ve sadece Rus uzakdoğusunda Yahudiler için oluşturulmuş bir yapıdır.

⁸ Moskova ve St. Petersburg'un bir metropol olarak özel durumları için tahsis edilmiş bir statüdür. Bunlara ilaveten Kırım yarımadasındaki Sivastopol şehri Rus deniz üssünü barındırması ve Ukrayna sınırları içinde yer alması münasebetiyle bu özel statüye kavuşturulmuştur.

öncesi bambaşka bir görünüm sergiler. Nitekim bunun farkında olan Rus devlet adamları ve akademisyenler bölgede kalıcılığı ve birleştiriciliği Avrasyacılık kavramında bularak Rus olmayan halkları birlikte yaşamaya ikna etmeye çalışmışlardır. Batılılaşmayı modernleşme ile eşdeğer gören Türkiye'nin çizgisinden çok farklı bir durumdur bu. Sovyetler döneminde komünist ideoloji ile yapılmaya çalışılan birleştiricilik unsuru şimdi Avrasyacılık ile öne çıkarılmaktadır. Üstelik Rusya bunu Avrupalı olmaktan vaz geçmek adına yapmakta ve bir alternatif ideoloji ile ortaya çıkarmaktadır.

2. RUSYA FEDERASYONUNDAKİ TÜRK KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

Türkiye özellikle 2000'li yıllarda yumuşak güç ve kamu diplomasisi uygulamalarına daha yoğun başvurmuştur. Aslında ilk olarak TİKA ile başlayan ve aşağıda anlatacağımız süreç AK Parti iktidarıyla birlikte hem derinlik hem de genişlik olarak artmıştır. Hem yeni kurumlar devreye girmiş hem de var olanların kapsamı ile kapasitesi artmıştır.

TİKA, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile karşılaştığı yeni dönemde Kamu Diplomasisi kapsamında hayata geçirdiği ilk kurum olarak ele alınabilir. TİKA, 24 Ocak 1992 tarih ve 480 sayılı KHK ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir teknik yardım teşkilatı olarak "Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı" adı ile kurulmuştur. Ancak bilinen adı Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı olmuştur. 1999 yılında Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılarak Başbakanlığa bağlanmış ve yeniden yapılandırılmıştır. 2 Kasım 2011 tarihinde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı adını almıştır (Erdağ, 2015: 244).

15 Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi"nin "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı" başlıklı 37'nci bölümünde yer alan "Kuruluş ve Teşkilat" başlıklı 521. Maddesinde, Başkanlık, kamu tüzel kişiliğine haiz ve özel bütçeli olarak nitelendirilmiş olup Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (<https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>).

TİKA, Rusya ile ilişkilere çeşitli şekillerde katkı sunmaktadır. TİKA, 2010 yılında Türkiye ile Rusya arasında oluşturulan ve iki ülke liderlerinin eşbaşkanlık ettiği Üst Düzey İşbirliği Konseyine bağlı üç organdan biri olan Türkiye-Rusya Toplumsal Formu etkinliği olarak, Moskova Devlet Üniversitesi Türkoloji öğrencileri için Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde İlber Ortaylı'nın da katıldığı Osmanlı Tarihi ve Osmanlıca Yaz Okulu açmış; Programda kültürel ve tarihi gezilerle genç Rus Türkologlara ülkemiz tanıtılmış ve bu kapsamda Osmanlıca, Türk Edebiyat Tarihi, Türk İdari Tarihi, Türk Sosyoloji Tarihi dersleri ve Osmanlı Saray Arşivleri Okumalarına dair dersler verilmiştir ("İlber Ortaylı TİKA'nın", ty). Bu gibi çalışmalar daha sonra ülkelerinde akademik çalışmalar yapacak olan insanlara Türk kültürünü ve Türkçe'yi yerinde tanıtmaya açısından faydalı olacaktır.

TİKA, çeşitli otonom Türk cumhuriyetlerinde de kültür ve sanat faaliyetleri yürütmektedir. Örneğin TİKA'nın desteğiyle Rusya Federasyonu'na bağlı Tuva Cumhuriyeti'nde, Türk müzik grubu Meshk Ensemble Türk klasik müziği icra etmiş ve sema programı düzenlemiştir ("TİKA'nın kültür faaliyetleri", 2017).

Türkiye ile Rusya arasındaki "2019 Kültür ve Turizm yılı" anlaşması çerçevesinde yapılan faaliyetlere TİKA da destek vermektedir. TİKA desteği ile Kafkas Halk Danslarının en ünlü temsilcisi "Lezginka" Yalova'da gösteriler yapmıştır. Avar, Kumuk, Nogay, Lezgi, Azeri, Ahıska kökenli sanatçıların sahnelediği dans gösterisine Dağıstan Devlet Akademik Halk Dansları Topluluğu Lezginka'nın başkanı Canbolat Magomedov ve Rusya Federasyonu İstanbul Başkonsolosu Andrey Podyelişev de katılmıştır ("Kafkaslar Türkiye'de", 2019).

TİKA'nın bu ülkedeki faaliyetleri, bölgedeki tarihi ve kültürel alt yapı düşünüldüğünde sınırlıdır. Özellikle Türk tarihine ait birçok eserin bulunduğu Rusya Federasyonunda bunların yaşatılması adına yapılabilecek çok şey vardır. TİKA'nın faaliyet sahasını kültürel çalışmalardan ziyade kalkınma

yardımlarına yöneltmesi ve çalışma alanını çok geniş bir coğrafyaya yayılması bu ülkedeki faaliyetlerinin azalmasının bir sebebi olarak görülebilir.

Ak Parti ile birlikte artan kamu diplomasisi faaliyetleri ve çeşitli kurumların bu tarz faaliyetlerde bulunmaları aralarında koordinasyon sorunu çıkarmıştır. Bu bağlamda Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK) kurulmuştur. Doğal olarak Türk dış politikasında kamu diplomasisi uygulayan kurumlar arasında eşgüdümü sağlama görevi Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'ne verilmiştir. Kurum 27478 sayılı Resmi Gazete'nin 30 Ocak 2010 tarihinde yayınlanan 2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulmuştur. Hükümetin, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nü kurarak Türk dış politikasının eksenini Dışişleri Bakanlığının kurum kültürü dâhilinde yönettiği dairenin dışına taşıdığı ve çok farklı aktörleri eksene dâhil ettiği belirtilmektedir (Çomak ve Yılmaz, 2010: 138).

Günümüzde ise 14 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, kamu diplomasisi faaliyetlerini ve kurumlar arası eşgüdümü uhdesine almıştır. Yeni Başkanlığın görevlerinden birisi "Türkiye'nin dış tanıtım faaliyetlerini yönlendirmek, uluslararası platformlarda, uluslararası kamuoyunun doğru bilgilendirilmesine yönelik kamu diplomasisi yöntem ve araçlarını kullanarak stratejik iletişim ve tanıtım faaliyetleri konusunda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak"tır (İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi). Kurum içerisinde bir Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı (KDDB) bulunmaktadır (İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında, 2018).

Kamu diplomasisi koordinatörlüğünün üniversite faaliyetleri, tanıtım faaliyetleri vardır. Türk dış politikasının masaya yatırıldığı Dış Politika Çalıştayı serisinin ilki Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi ve Selçuk Üniversitesi Rektörlüğünün inisiyatifinde 23-24-25 Aralık 2011 tarihlerinde Konya'da düzenlenmiştir. Çalıştayda Avrasya Çalışma Grubu içerisinde Prof. Dr. Bülent Aras, Yard. Doç. Dr. Fatih Özbay, Doç. Dr. Mehmet Dikkaya Kafkaslar; Orta Asya ve Rusya Federasyonu hakkında görüşlerini ifade etmişlerdir (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Faaliyetler, T.y).

Koordinatörlük ile Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) işbirliğinde düzenlenen 'Gazeteci Heyetleri Programı' kapsamında, 9 Aralık 2015 tarihinde Rusya Federasyonu'ndan 8 kişilik bir gazeteci heyeti Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu etkinlikler daha sonra da devam etmiştir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Rusya'dan gelen 12 gazeteci darbe girişimi hakkında bilgi almış ve darbecilerin saldırısına uğrayan TRT'yi ziyaret etmiştir ("Rus gazeteciler TRT'yi", 2016).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), 6 Nisan 2010 tarihinde kurulmuştur. YTB, yurtdışındaki Türkiye vatandaşlarına, kardeş topluluklara ve Türkiye'de öğrenim gören uluslararası burslu öğrencilere yönelik çalışmalarını koordine etme, bu alanlarda verilen hizmetleri ve yapılan faaliyetleri geliştirme amacını taşımaktadır("Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Başkanlığımız, T.y).

YTB, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda gazeteci gruplarının Türkiye'yi ziyaretlerinde programa YTB'de eklenmektedir. Örneğin 2016'da Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün faaliyetleri çerçevesinde Rusya'dan Türkiye'ye gelen bir gazeteci heyetini ziyarete gelmiştir ("Rusya Federasyonu gazeteci", 2016).

Türkiye Rusya'daki Türk kökenli topluluklarla ilişkileri sağlamaya yönelik faaliyetler de yürütmektedir. YTB, Nogay Türklerinin sıkıntıları ile ilgilenmiş, ortak sportif aktiviteler düzenlemişlerdir ("Sultanbekov, YTB'de", 2016).

Türkiye mezunlarının takibi önem arz etmektedir. Türk üniversitelerinden mezun olan öğrencilerin buldukları ülkelerde dernekleşmelerine ve birbirleri ile iletişim kurmalarına önem verilmektedir. Bu bağlamda 21 Mayıs 2017'de Kazan'da, 12 Kasım'da ise Moskova'da mezunlar buluşması yapılmıştır

(YTB, 2018: 64). Türkiye Bursları ve uluslararası öğrencilerle ilgili konular YTB'nin uhdesindedir. YTB'nin, Türkiye bursları kapsamında öğrencilerine burs verdiği ülkeler arasında Rusya da bulunmaktadır (YTB'den yurtdışı vatandaşlara", 2018).

Büyük öğrenci projesi sırasında Rusya Federasyonu içerisinde bulunan Türk halklarından ve Kuzey Kafkasya'dan da öğrenciler gelmiştir. İlk dönem gelen öğrencilerin istatistiki bilgileri sağlıklı değildir. Günümüzde bu öğrenci hareketliliği devam etmektedir. Ancak Rus kökenli öğrencilerin sayısı istenilen düzeyde değildir. 2015 Uçak krizi ("Rus savaş uçağı sınırı", 2015) sonrası eğitim ilişkilerinde de bir gerilim yaşanmış, Rusya Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından 'Türkiye'deki eğitim kurumları ile işbirliği içinde olan 44 Rus yükseköğretim kurumunun ikili anlaşmaları tek taraflı olarak iptal ettikleri veya askıya aldıkları' ve ayrıca "akademik değişim programları çerçevesinde Türkiye'de bulunan Rus öğrencilerin geri çekileceği" yönünde açıklamalar yapılmış ve Türkiye'de okuyan Rus öğrenci sayısını 100 olarak açıklanmıştır ("Rus öğrencilerimiz bizlere", 2015). Ancak YÖK yaptığı karşı açıklamada "Akkuyu Nükleer Santrali Projesi kapsamında öğrenim gören 310 öğrenciyle birlikte bini aşkın Türk üniversite öğrencisinin Rusya'da öğrenim gördüğünü" belirtmiş, ayrıca "Rusya'daki Türk üniversite öğrencisi sayısından daha fazla Rus öğrencinin Türkiye'de eğitim aldığını" eklemiştir ("Rus öğrencilerimiz bizlere", 2015).

TİKA'nın yürüttüğü kültürel faaliyetleri ve Türk dilinin öğretilmesi çalışmalarını önemli ölçüde Yunus Emre Enstitüsü (YEE) üstlenmiştir. Yunus Emre Enstitüsü; "Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla" 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfıdır. 2009 yılında faaliyetlerine başlayan YEE'nin yurt dışında 58 kültür merkezi bulunmaktadır ("Yunus Emre Enstitüsü Kurumsal", ty). Enstitünün Rusya Federasyonunda Moskova ve Kazan'da olmak üzere 2 Merkezi bulunmaktadır.

YEE'nin TİKA'dan devraldıkları en önemli programlarından biri olan Türkoloji Projesinde Rusya'dan herhangi bir okulun bulunmaması ilginçtir.

YEE'nin Kazan merkezi aktif çalışmaktadır. Merkez, T.C. Kazan Başkonsolosluğu'nun açılışının 20. yıldönümü vesilesiyle "Türk Diplomatın Gözünden İdil Boyu" isimli fotoğraf sergisi düzenlenmiştir. Sergide T.C. Kazan Başkonsolosu Turhan Dilmaç'a ait 30 eser sergilenmiştir (Safarov, 2016). Merkez, Kazan Başkonsolosluğu ve Türk Hava Yolları'nın destekleri "Türk Tatlıları" temalı Türk Mutfağı Tanıtımı programı yapmıştır (Türkiye Kazan Başkonsolosluğu'ndan, 2015). Benzer şekilde 2016 yılında yine Türk tatlılarına yönelik bir program ("Tataristan'da Geleneksel Türk", 2016) ile 2017'de "zeytinyağlı yemekler"i tanıtan bir program yapılmıştır ("Tataristan'da zeytinyağı", 2017). Gastronomi günümüzde öne çıkan yumuşak güç unsurlarından biridir (Alaca, 2018: 503; Yılmaz, 2018: 23). Bu bağlamda YEE'nin faaliyetleri Türk kamu diplomasisi açısından değerlidir. 15 Haziran 2016 tarihinde Sedat ve Selahattin Anar'ın "Aşık Ölmez-Yunus'un İzinden" konseri Kazan Milli Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir (YEE, 2017: 43).

2019 yılı Türkiye ve Rusya'da "Karşılıklı Kültür ve Turizm Yılı" olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda yapılan etkinliklerden biri Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği ve Moskova Yunus Emre Enstitüsü iş birliğiyle Moskova Devlet Diplomasi Enstitüsünde (MGIMO) düzenlenen, Moskova Büyükelçiliği Basın Müşaviri Orhan Gazigil ile Rus diplomat İgor Mityakov'un çektiği fotoğraflardan oluşan bir sergidir. Rusya'da görev yapan Türk diplomat ile Türkiye'de görev yapan Rus diplomatın gözüyle çekilen fotoğrafların iki kültürü birbirine yaklaştırmada bir adım olacağı düşünülmektedir ("Türkiye Tarihiyle ve", 2019). Bu tür organizasyonların hem diplomatik alanda yaratacağı sinerji hem de karşılıklı kültürel tanıtıma katkısı dikkate değerdir.

Türkiye- Rusya ilişkilerinde kamu diplomasisi bağlamında ele alınabilecek bir diğer konu Gülen cemaatinin faaliyetleridir. FETÖ, Rusya'da ilk kez 1992 yılında okul açmaya başlamıştır. Özellikle Türk

soylu veya Müslüman grupların çoğunlukta olduğu Başkurdistan, Çuvasistan, Buryatya, Tuva, Karaçay-Çerkez, Dağıstan ve Hakasya gibi özerk bölgelerde okullar açmış; kısa sürede Rusya ve Türk Cumhuriyetleri’ndeki cemaat okulu sayısı 236’ya, öğrenci yurdu sayısı da 500’e yükselmiştir (“ŞOK!!! Gülen’e büyük, 2008). Eğitim faaliyetlerinin dışında Rusya’da Diyalog Avrasya ve Rus-Türk Kültür Merkezi gibi bilimsel ve TUSCON gibi iş adamları örgütlenmesine de gidilmiştir. Ancak 2000’li yılların hemen başında iki nedenden dolayı durum değişmeye başlamıştır. İlk olarak Fethullah Gülen’in 1999’da ABD’ye yerleşmesi Rus yönetimi ve özellikle de FSB⁹’nin dikkatlerini çekmiştir (Kemaloğlu, 2016: 3). Grubun ABD himayesinde olduğu düşüncesi Rusya’nın önlem almasını gerektirmiştir. İkinci sebebi ise 2000’de Boris Yeltsin’den iktidarı devralan Vladimir Putin ülke içerisinde merkezîyetçi politika başlatması ve ülke içerisindeki yabancı okul ve kuruluşları sıkı kontrol altına alınmasıdır. 2002’de ise Gülen okullarının, okulları kuran vakıf ve derneklerin ABD gizli servisiyle bağlantılı olduğunu, hatta CIA ile işbirliği yaptıklarını, istihbarat çalışmaları yürüttüklerini iddia edildi (Kemaloğlu, 2016: 3). 2008 yılında ise yapı “Aşırı Örgüt” kapsamına alındı ve okullar kapatıldı (“Fetullah Gülen’e Rusya’dan”, 2008). Bu kapatılma ve illegal olarak tanınma döneminde Gülen hareketi henüz Türkiye’de etkisini sürdürmekteydi. Türkiye’nin bu yasaklamaları üst düzeyde engellemeye çalışıldığı bilinmektedir.

Maarif Vakfı, temelde Fethullah Gülen cemaatinin yurt dışında açtığı okulların yarattığı tehdidi bertaraf etmek için kurulmuştur. 17.06.2016 tarihli 6721 sayılı kanun ile kurulan Türkiye Maarif Vakfı, yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti adına Milli Eğitim Bakanlığı dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluş haline gelmiştir (TMV, 2018: 12).

Rusya’da Gülen cemaati’nin okul açmasına müsaade edilmediği için burada Vakfın devralmaya çalıştığı bir okul bulunmamaktadır. Ancak, Büyükelçi Mehmet Samsar’ın ifadesi ile konsolosluka kayıtlı 0-18 yaş arasında 6 bin 200 çocuk bulunmaktadır. Bunlar için bir Türk okulu açılmasına yönelik Türkiye Maarif Vakfı’nın Rus makamları ile birlikte uluslararası bir okul kurması projesinin gündemde olduğu ifade edilmektedir (“Askerlikten Moskova’ya Türk”, 2019). Ancak söz konusu okulun öncelikle Rusya’da hangi bölgeye açılacağına dair resmi açıklama yapılmamıştır.

Kamu diplomasisinin önemli işlevlerinden biri “hikayenizi” anlatmaktır. Bu bağlamda Anadolu Ajansı önemli bir işleve sahiptir. Anadolu Ajansı Türkiye’nin Milli Mücadeleyi sürdürdüğü 6 Nisan 1920’de kurulmuştur. Mücadelenin sadece elde silahla cepheden yürütülmeyeceği gerçeğini bilen Mustafa Kemal’in direktifi ile kurulan Ajans, Türkiye’nin meşru müdafaasını hem içeriğe hem de dışarıya aktaracaktır. Türkiye’nin farklı dillerde kendisini anlatabilmesine imkân tanıyan kurum ekonomide, dış politikada ve savunma sanayiinde gerçekleştirilen hamlelerin “yumuşak güç” boyutunu oluşturmaktadır (Özkar, 2018).

Anadolu Ajansının Moskova’da bir ofisi bulunmaktadır. Ajans Rusça yayın yapmaktadır. Ajansın Rusça Yayın Merkezi Bakü’de bulunmaktadır. Kurumun Rusça web sayfası da bulunmaktadır (<https://www.aa.com.tr/ru>). Kurum, Rusya ile ilgili haberleri paylaşmak dışında kamu diplomasisi bağlamında ciddi bir faaliyet yürütmemektedir.

Türk medya kanallarının uluslararası yayınları Türk kamu diplomasisinde etkili ve önemli bir unsurdur. TRT burada öncü bir rol oynamıştır. TRT, doksanlı yıllarda Avrupa’da yaşayan Türklere yönelik yayın yapan TRT- Int ile ülke dışına yayın faaliyetine başlamıştır. 1993’te Kafkasya ve Orta Asya’ya yönelik programların yer aldığı TRT-AVRASYA kanalı yayına başlamıştır (<http://www.trt.net.tr/kurumsal/Tarihce.aspx>). Türkiye Cumhuriyeti ve Türkçe konuşan geniş coğrafya arasında bir kültür köprüsü olmayı hedefleyen TRT AVAZ, 21 Mart 2009 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. TRT Avaz; Türk ve Türk soylu halklar ile kardeş topluluklara yönelik hazırladığı özel içerikli programlara ek olarak, ikili ve çoklu kültürel ilişkilerin gelişmesine de katkı sağlamakta,

⁹ Федеральная служба безопасности – FSB – Rusya Federal Güvenlik Servisi – KGB’nin yenilenmiş hali

yeni işbirliği alanlarının doğmasına vesile olmaktadır(<https://www.trtavaz.com.tr/hakkimizda>). Bu kanallar içerisinde çok sayıda Türk grubu bulunan Rusya'ya da hitap etmektedir.

TRT'nin Moskova'da bir yurtdışı temsilciliği bulunmaktadır (<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/KurumsalYapiDetay.aspx?id=Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1+Temsilcilikler+RUSYA+-+Moskova>). TRT'nin Rusça bir sayfası bulunmaktadır (<https://www.trt.net.tr/russian/>). TRT'nin internet sayfalarında Rusça yayın yapılmaktadır.

Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla Türk-Rus Forumu ve TRT, ortak bir etkinliğe imza atarak "Genç Gazeteciler" projesini hayata geçirmiştir. 16 Rus gazeteci, TRT'nin ev sahipliğinde İstanbul ve Ankara'yı gezmişlerdir ("TRT Rus gazetecileri", 2019).

Laik bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti, dine ait argümanları kullanmayı uzun süre doğru bulmamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, daha ziyade ülke içinde dini uygulama ve eğitimini kontrolü için bir araç olmuştur. Avrupa'ya işçi göçleri ile birlikte buralara giden Türkiye vatandaşlarına dini hizmet vermek için görev alanı genişletilen kurum, bugün dünyanın birçok yerinde dini ve insani faaliyetler yürütmektedir ve küresel nitelik kazanmıştır. Her ne kadar kurum doğrudan kabul etmese de yürüttüğü faaliyetlerle tipik bir kamu diplomasisi görüntüsü vermekte ve dünyanın en ücra köşelerinde bile Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır (Kılıçoğlu ve Yılmaz, 2018: 397).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Moskova'da Din Hizmetleri Müşavirliği bulunmaktadır. Ayrıca Federasyon cumhuriyetlerinden Başkurdistan'ın başkenti Ufa'da Din Hizmetleri Koordinatörlüğü bulunmaktadır ("Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler", 2018).

Diyanet, Rusya'da dini eğitime destek faaliyetleri yürütmektedir. İstanbul Müftülüğü ve Diyanet Vakfı'nın Başkurdistan Cumhuriyeti'nin başkenti Ufa'da inşa ettiği İslam Üniversitesi bunlardan birisidir (Demir, 2017).

Diyanet, dünyanın birçok yerinde yaptığı kurban organizasyonlarından birini de Rusya'da yapmaktadır. 2018 yılı itibariyle Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), "Kurbanını paylaş, kardeşinle yakınlaş" projesiyle Rusya Federasyonu'nda Moskova, St. Petersburg, Tataristan, Omsk, Baskurdistan, Stavropol bölgelerinde ihtiyaç sahiplerine toplam 6 bin 130 hisse kurban eti ulaştırmıştır ("Türkiye Diyanet Vakfı Rusya'da", 2018).

Diyanet, Rusya'da ve bağlı federe devletlerde camii yaptırmaktadır ("Diyanet İşleri Başkanı Yılmaz", Ty.). Ayrıca mevcut camiilerin korunmasına çalışılmaktadır. Moskova'da Rusya Müslümanları Dini İdaresi tarafından inşa ettirilen Moskova Merkez Camii'nin iç dekorasyonu ve süslemeleri klasik Osmanlı sanatına uygun olarak TDV tarafından yaptırılmıştır (Çolak, 2016). Süslemeleri yapan nakkaş Semih İrteş ve hattat Hüseyin Kutlu, Rusya Avrupa Müslümanları Müftülüğü tarafından nişanla ödüllendirildiler (Başer, 2016). Bu caminin 23 Eylül 2015 tarihindeki açılışına Rusya Devlet Başkanı Putin ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda şehit olan Türk askerlerinin Müslüman Mezarlığı'na defnedildiği ve günümüzde yaklaşık 25 bin Müslümanın yaşadığı Kostroma şehrinin Merkez Camii, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı ve Kardeş Şehir Projesi kapsamında Tarsus İlçe Müftülüğü'nün katkılarıyla açılmış ve Türkiye Diyanet İşleri Başkanının kıldıracağı Cuma namazı ile açılmıştır (Abay, 2017).

Diyanet İşleri Başkanlığı, Rusya'daki Müslümanların dini konulardaki bilgilerinin daha da artırılmasına yönelik çalışmayı hayata geçirmiştir. İslam'ın günlük konulara bakışını da ele alan "Temel İslam Ansiklopedisi"nin Rusça'ya tercüme edilmesine başlanmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezince yürütülen proje kapsamında "Temel İslam Ansiklopedisi" Rusça'ya tercüme edilecektir ("Diyanet'ten Rusya'daki Müslümanlara", 2014). Ayrıca çeşitli dillerde Kur'an-ı Kerim "Hediyem Kur'an Olsun" projesi kapsamında Rusya'nın da dahil olduğu bir çok ülkede dağıtılmaktadır (Gül, 2018).

Diyanet, soydaş ve dindaşları bulunduğu ülkelerdeki dini idarelerin taleplerine binaen, konuk din görevlileri mesleki bilgilerinin geliştirilmesi amacıyla, başkanlık eğitim merkezlerinde hizmet içi eğitim kursları düzenlemektedir. Bu bağlamda başvuranlara Bursa ve Ankara Eğitim Merkezlerinde hizmet içi eğitim kursu gerçekleştirilmiştir (Subaşı, 2017).

Avrasya İslam Şurası (AİŞ), Avrasya coğrafyasında yerleşik Müslüman ülkelerin dini kurumları ve Müslüman toplulukların kuruluşları arasında din hizmetleri ve eğitimi alanlarında işbirliğini geliştirmek maksadıyla 1995 yılında başlatılmış olan bir işbirliği girişimidir (“Avrasya İslam Şurası hakkında”, T.y.). Sekretaryasını Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yürüttüğü Avrasya İslam Şura’larına Rusya’dan da yetkililer katılmaktadır (Subaşı, 2016).

Ekonomik ilişkiler, ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle küresel olarak yaygınlık kazanarak ülkelerin dış politikalarının ve toplumsal ilişkilerinin önemli bir parçası haline gelmiş ve yaşanan bu gelişmeler ile birlikte yeni diplomatik temsil biçimi olan “Marka Diplomasisi” ortaya çıkmıştır (Öztermiyeci, 2018: 319). Diğer bir deyişle marka diplomasisi kavramı; ülkelerin imajlarına, dış tanıtımlarına ve ilişkilerine katkı sağlayan yeni diplomasi temsil biçimlerinden biri olurken küresel markalar, ülkelerin kurumsal marka diplomatları olmaktadır (Öztermiyeci, 2018: 319). Bu bağlamda Türkiye’nin en görünür ve popüler markası Türk Hava yolları (THY)dir.

THY, Berlin Duvarı’nın yıkılmasına müteakip Moskova’ya seferlerini başlatmıştır. İki kutuplu dünyanın sona ermesinin bir kazanımı olarak Rusya ile ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak yeni dönemin belirsizliği ve eski çekincelerin hemen kalkmaması gelişimi yavaşlatmıştır. Rusya ile hava ulaşımı hem bu ülke ile ilişkilerin gelişmesi için istenmiştir hem de ilk aşamada Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne ulaşım için ara istasyon olarak kullanılmıştır.

THY Stavropol Müdürü Hasan Basri Coşkun, dünyanın çeşitli kentlerinde en fazla noktaya uçuş düzenleyen THY’nin, Kafkasya bölgesinin önemli bir şehri olan Stavropol’u da uçuş ağına almasının, iki ülkenin ve ticari, ekonomik, turistik ve kültürel ilişkilerin gelişimine büyük katkılar sağladığına inandıklarını söylemiştir. THY uçuşlarının, yalnızca Türkiye ve Kafkasya bölgelerinde yaşayanlara değil, bu bölgeye ulaşmak isteyen tüm yabancı yolcunun ulaşım sorununa da bir alternatif olduğunu dile getirmiştir (“THY Kafkasya’da iddialı”, 2015).

Aynı şekilde Rusya’nın en gözde tatil ve eğlence merkezi olan Soçi şehrine (Krasnodar Krayı) THY’nin haftada iki uçuşu bulunmaktadır. Buradan Kuzey Kafkasya’nın diğer birimlerine aktarmalarla geçilebiliyor (“Kafkasya Reber”, Ty). Rusya’nın güneyinde, Karadeniz ve Azak Denizi yakınlarında yer alan Krasnodar Kuzey Kafkasya için önemli bir ekonomi ve kültür merkezi ve Güney Rusya bölgesinin başkenti olarak kabul ediliyor (“THY Krasnodar Seferlerini”, 2018).

THY’nin Rusya’da yaşadığı bazı sorunlar bulunmaktadır. THY Moskova Müdürü Turan Yardımcısı, uçuş yapılan Samara, Voronej ve Krasnodar şehirlerinde Rus makamları ile sorunlar yaşandığını, bu şehirlerde THY’ye temsilcilik açma izini verilmediğini belirterek, “Konunun görüşülmesi için haziran ayına verilen randevular temmuza ertelendi. Arkadaşlarımız bir anlamda kaçak çalışıyorlar. Bu sorun ilişkilerimizi zedeleyecek, hatta tüm uçuşlarımızı etkileyecek duruma gelebilir” uyarısında bulunmuştur (“Askerlikten Moskova’ya Türk”, 2019). Kanaatimizce bu aksaklıklar üst düzey görüşmelerle çözümlenerek THY’nin bölgedeki etkinliğini engelleyecek sorunlara mani olunmalıdır.

Bugün THY’nin Rusya’ya Ekaterinburg, Kazan, Moskova, Novosibirsk, Rostov, Soçi, St. Petersburg, Ufa, Astrahan, Stavropol, Voronej, Samara olmak üzere 12 noktaya uçuşları bulunmaktadır. Bu seferlere ilgi gösterilmektedir. Örneğin 22 Nisan 2014’den beri uçtuğu Rusya Federasyonu’nun Güneyindeki 400 bin nüfuslu Stavropol şehrine haftada 3 gün yapılan seferlerin doluluk oranı yüzde 70’tir (“THY ile Stravropol”, 2015). Moskova, THY’nin en başarılı destinasyonlarından biri. 10 yılda 60.000 yolcudan, 1.250.000 yolcuya ve %86 doluluk oranına geldi (“THY Rusya Ofisi”, 2015). Türk Hava Yolları’nın Rusya

seferlerinde doluluk oranının 2019 yazında yüzde 85'in üzerinde olması beklenmektedir ("THY'nin Rusya uçuş", 2019).

THY'nin bilinirliği Türkiye açısından olumlu bir faktördür. Bir Türk markasının güvenilirliği ve gücü Türkiye imajına pozitif yansıtacaktır.

1993 yılında kurulan TÜRKSOY'un gözlemci üye ülkeleri; Rusya Federasyonu'na bağlı Altay Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti, Saha (Yakut) Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Tuva Cumhuriyeti ve Hakas Cumhuriyeti olmak üzere toplam altı özerk cumhuriyetten oluşmaktadır. Dolayısıyla Rusya bu örgüt için önemli bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır. TÜRKSOY'un Rusya Federasyonu'na bağlı cumhuriyetler arasındaki işbirliğinin düzenli yürütülmesini, kültür, sanat, bilim ve eğitim alanlarındaki ilişkilerin geliştirilmesini ve pekiştirilmesini sağlayacak bir memorandum imzalanmıştır ("TÜRKSOY ile Rusya arasında", 2012). 12 Kasım 2014 tarihinde Moskova'da Rusya Federasyonu Kültür Bakanlığı ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) arasında yeni bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bu Mutabakat Zaptının Rusya Federasyonu birimleri ve TÜRKSOY arasında beşeri işbirliğinin güçlenmesine, kültür ve sanat alanlarında temasların güçlenmesine yardım etmesi amaçlanmaktadır ("Moskova'da Rus Kültür", 2014).

TURKSOY, çeşitli toplantılarını gözlemci ülkelerde yapmaktadır. Bunlardan biri 01 Haziran 2014 tarihinde Kazan'da gerçekleştirilen III. TÜRKSOY Üyesi Ülkeleri Devlet Tiyatroları Yöneticileri Kurulunun Toplantısıdır. 31 Mayıs- 08 Haziran 2014 tarihleri arasında Uluslararası Türk Halkları «Nevruz» Tiyatro Festivali kapsamında düzenlenen III. Tiyatro ve Eğitim Festivali'nde diğer bir örnektir. TURKSOY'un Türk Dünyasının Kültür Başkenti uygulamasında 2014 yılı başkenti Kazan seçilmiştir ("Kazan misafirlerini ağırlamaya", 2014). Türk Dünyasının başkentliğinin Rusya'dan bir şehirden seçilmiş olması bile Rusya Federasyonunun Türklük ve Türk halkları adına ne kadar önemli bir yer teşkil ettiğine başkaca bir örnektir.

Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrasında Rusya Kültür Bakanı Vladimir Medinskiy, Türksoy ile arasındaki ilişkileri askıya aldıklarını açıklamıştır ("Türkiye Rusya savaş uçağı", 2015). 27 Kasım'da Rusya Kültür Bakan Yardımcısı Alla Manilov, Tataristan, Başkurdistan, Altay Cumhuriyeti, Tuva Cumhuriyeti, Hakasya ve Saha Cumhuriyeti başkanlarına birer telgraf gönderilerek TÜRKSOY ile vakit kaybetmeden temaslarını durdurmalarının önerildiğini açıklamıştır (Taşçı, 2015: 12). Bu karara çeşitli tepkiler gelmiştir. İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (ISESCO), Rusya'nın Türksoy Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) ile ilişkilerini askıya alma kararını eleştirmiştir. Merkezi Fas'ın başkenti Rabat'ta bulunan ISESCO tarafından yapılan açıklamada, "Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar, Rusya'da yaşayan Müslüman ve Türkçe konuşan halklarla Türkiye arasındaki kültürel ve dini bağı yok saymaktır, Rusya'nın bu kararlarına karşı Türkiye ile dayanışma içerisinde olacağız." ifadelerine yer verilmiştir (Turan, 2015).

Türkiye- Rusya ilişkilerinde yaşanan yumuşama kurumun çalışmalarına da yansımıştır. TÜRKSOY, Rusya'da Türk Dünyası müzik örneklerinden oluşan "Doğu'nun Müzik Efsaneleri" konseri gerçekleştirmiştir. 2019 Türkiye-Rusya Kültür ve Turizm Yılı kapsamında TÜRKSOY, Rusya'nın Sankt Petersburg şehrinde Türk halklarının müziğinin sergilendiği 3 farklı konser düzenlemiştir (TÜRKSOY Rusya'da Doğu'nun", 2019).

Türk dizileri Türkiye'nin planlı bir şekilde yapmadığı ancak etkili yumuşak güç unsuru haline gelmiştir. Türk dizileri dünyanın birçok ülkesinde ilgi ile izlenmektedir. Ancak Rusya'da uzun süre büyük ana kanallarda hiçbir Türk dizisi yayınlanmadı. Dünyada büyük ilgi gören "Muhteşem Yüzyıl" dizisi bile tematik bir kadın kanalı olan Domashniy TV'de yayınlanabildi. Bunun tek istisnası olan Kalbimin Sultanı, dizisi Rusya'nın en büyük kanalı olan 1. Kanal'da yayına girdi. Dizi kendi gününün en çok izlenen dizisi olarak bir numaraya oturarak büyük bir başarıya imza attı. Türkiye'de reyting sıkıntısı çeken dizinin Rusya'nın en büyük TV kanalının prime time'da yayınlanmasının temel nedeni dizinin iki uluslu bir hikâyeye dayalı bir Türk-Rus ortak yapımı olmasıdır ("Türk dizisi Rusya'da", 2019).

Domashniy kanalında yayınlanan bir diğer dizi 2015 yılı Şubat ayı itibarıyla her gün gösterilen Kurt Seyid ve Şura dizisidir. Bu dizinin bir kısmının St. Petersburg'da çekilmesi Rus izleyicilerinin ilgisini çekmiştir. Çalikuşu, Muhteşem Yüzyıl: Kösem, Kara Sevda, Kuzey Güney, Kiraz Ağacı, Gümüş, Vatanim Sensin, Siyah İnci, Yaprak Dökümü gibi birçok dizi Rusya'da ilgi ile izlenmektedir (Gabralı, 2018). "Fatmagül'ün Suçu Ne?" dizisi Rusya'da özellikle büyük şehirlerde izlenen federal TV kanallarından STS'de yayınlanmaya başlamış, gördüğü ilgi sonucunda kanal dizi ile ilgili bir şiir yarışması düzenlemiştir (Rusya'da Türk dizisi", 2012). Televizyonlar dışında DVD formatında da satışlar olmaktadır. Rusya'da DVD olarak en fazla satılan dizi Çalikuşu olmuştur ("Hangi Türk dizisi", 2013). Bu diziler Türkiye'ye ve Türkçe'ye olan ilgiyi ve turizmi etkilemektedir.

Diziler kadar olmasa da Türk sineması da Rusya'da ilgi görmektedir. Türk Sinemacılar ("Ruslar, Türkçeyi Türk", 2019) ve Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Türk sinemasının Rusya'da ilgiyle izlendiğini, Rusların Osmanlı'ya meraklarının uyandığını ifade etmişlerdir("Türk dizileri Rusların", 2019). Türk sinemasının Rusya'da daha iyi tanıtılması için çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye-Rusya Karşılıklı Kültür ve Turizm Yılı kapsamında, Moskova YEE ve Türkiye'nin St. Petersburg Başkonsolosluğu iş birliğiyle Rodina sinemasında "Türk Sineması Günleri" başlamış; etkinlik kapsamında 7 Türk filmi Rusça altyazı ile gösterime girmiştir("Rusya'da Türk sineması", 2019).

İki ülke arasındaki kültürel ve sanatsal ilişkiler sadece dizi ve filmlerden ibaret değildir. Rusya'nın SSCB'den miras kalan Kızıl Ordu Korosu'nun Türkiye'de olumlu etkisi muhtelif konser ve etkinliklerle("İstanbul'dan Kızıl Ordu", 2019) ortaya konduğu gibi Osmanlı'nın mirası olan Mehter Takımı'nın Rusya'daki gösterileri ("Mehteran Birliği Moskova'yı", 2017) benzer şekilde ilgi ve beğeni toplamıştır. Bu durum tarihi savaş sembollerinin bile iki ülke halkları nezdinde sanatsal anlamda pozitif bir unsura dönüşebileceğini göstermektedir.

Uluslararası şöhrete sahip olan Türk pop şarkıcısı Tarkan'ın Rusya'da da hatırı sayılır bir dinleyicisi bulunmaktadır (Tarkan, Rusları harekete", 2019). Tarkan şarkılarının Rusya'daki diskolarda ve müzikhollerde sıkça çalındığı ve konserlerinin büyük ilgi gördüğü bilinmektedir. Ancak bu sayının artması gerekmektedir, hem popüler hem de yüksek kültür ve sanat alanlarında hala yapılması gereken ciddi şeyler vardır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yumuşak gücün unsurlarının tespiti nispeten kolay ancak etkisini ölçmek bir o kadar zordur. Kamu diplomasisi faaliyetlerinin hemen sonuç vermesi genelde mümkün değildir. Israrlı, sürekli ancak şartlara göre esneme kabiliyetine sahip bir kamu diplomasisi uygulanması gerekmektedir. Kurumlar arası eşgüdüm önemlidir. Bir kurumun uygulamalarının diğerlerinin etkinliklerini destekler mahiyette olması gereklidir. Bu bağlamda bizim Türk Kamu Diplomasisi Kurumlarının Rusya'daki faaliyetlerinin sonuçlarını ve etkilerini ortaya koymamız çok kolay olmayacaktır. Yine de söz konusu kurumların potansiyel de göz önünde bulundurulurken faaliyetlerinin yeterli ve etkin olup olmadığı hakkında fikir beyan edebiliriz.

Türkiye- Rusya ilişkileri tarih boyunca dalgalı bir seyir izlemiş olup, bunu en güncel örneği 2015 yılındaki uçak düşürülmesi olayı ile bir kez daha kanıtlanmıştır. İzleyen süreçte o güne kadar ki en iyi dönemini yaşayan ilişkiler ağı bir anda tepe taklak olmuştur. Rusya'nın başlattığı ambargo ile de Türk turizmi, tarımı ve ticareti kritik bir şekilde etkilenmiştir. Hatta o dönem stratejistler muhtemel bir Türkiye Rusya savaşından bahseder olmuşlardır. İlginçtir ironik bir şekilde pek çok kaynak tarafından CIA yönlendirmeli bir darbe teşebbüsü olarak görülen 15 Temmuz FETÖ kalkışması sonrasında ilişkiler hızlı bir şekilde düzelmıştır.

İlişkilerin gerginleşmesinin kamu diplomasisi faaliyetleri üzerindeki en derin etkisi TÜRKSOY'un faaliyetlerine yansımıştır. Uçak düşürülmesi sonrası Rusya bu kuruma gözlemci üye olan Federasyon cumhuriyetlerinin faaliyetlerini durdurmasını istemiştir.

Maarif Vakfı'nın Rusya'da etkinliği yoktur zira Rusya Federasyonu FETÖ okullarını 2008 yılında yasaklamıştır. Herhangi bir FETÖ okulu olmadığı için bu okulların kendi üzerine devri şeklinde çalışan vakfın Rusya'da çalışma alanı oluşmamıştır. Ancak bu ülkede yaşayan Türkiye cumhuriyeti vatandaşlarını ve Türk kökenli halkları dikkate alırsak Vakfın Türk okulları açarak bu potansiyeli değerlendirmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

THY, küresel çapta gösterdiği başarıyı Rusya Federasyonu açısından da sürdürmektedir. Bölgeye en çok uçuş yapan ve yolcu taşıyan havayolu şirketi olarak THY, adeta Rusya'yı İstanbul üzerinden dünyaya bağlamaktadır. Halihazırda Rusya'daki 12 destinasyona düzenli uçuşu olan THY'nin bu etkisinin İstanbul Havaalanı (IGA)'nın tam faaliyete geçmesi ile katlanacağı düşünülebilir.

Yunus Emre Enstitüsü'nün bölgede bu kadar potansiyeli varken sadece iki yerde merkezi bulunması bir eksiklik. Kültür Merkezlerinin ve Türkçe eğitim çalışmalarının mutlaka artırılması gerekmektedir. Bunlar arasında önceliğin Türk soylu ve halklar ve Türkiye'ye gönül bağı olan Rusya Müslümanlarının çoğunlukta olduğu şehirlere verilmesi yerinde olacaktır. Mevcut Merkezlerin seminer, kurs, sergi vs. gibi faaliyetleri muhataplarına Türk kültürünü tanıtmaktadırlar ve faaliyetlerini çeşitlendirmeleri kurumun Türkiye'nin tanıtımı anlamında katkısını artıracaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın çalışmaları Rusya'daki Müslümanlarla etkileşimi arttırmaktadır. Diyanetin yardım, iftar ve kurban eti dağıtımı gibi konularda din, etnisite gibi farklılıkları gözetmemesi gayrimüslimleri de etkilemektedir. Ayrıca dini eğitim ve öğretim faaliyetlerine katkısıyla radikal İslami hareketlere karşı bir bariyer rolü de oynamaktadır.

Türk dizileri ve filmleri; Tarkan gibi müzisyenleri; Mehteran ve Mevleviler gibi tarihi figürleri kültürel yakınlık ve etkileşim için fırsatlar sağlamaktadır. Başlangıçta planlanan bir unsur olmasa bile sonuç itibari ile hem önemli bir ekonomik getiri hem de tanıtım aracı haline gelmiştir.

Son olarak her biri kendi alanında faaliyetini yürüten Türk kamu diplomasisi kurumları ve Rusya'da etkin olan STK'ların işbirliği yaparak ortak faaliyetler yürütmeleri isabetli olacaktır. Zira bir ülkenin tanıtımı topyekun bir çalışmayı ve sıkı koordinasyonu gerektirmektedir. Eski Türk yurtlarına üzerinde hüküm süren ve milyonlarca Türk soylu halkı vatandaş olarak barındıran bir ülkedeki faaliyetlerin geleceği etkileme derecesi de göz önüne alındığında göz ardı edilemeyecek öneme haiz bir konu olduğu inkar edilemez bir gerçeklik olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA:

- ABAY, Emre Gürkan (2017, 5 Mayıs). Kostroma Merkez Camisi ibadete açıldı. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/diyanet-isleri-baskani-gormez-kostroma-merkez-camisi-butun-insanlik-icin-cok-ozel-anlamlar-tasiyor/811998>, (E. T. 29.07.2019).
- ALACA, A. İ. S. (2018). Gastro Diplomasi ve Dünyadaki Örnekleri. Edt. Ayhan Nuri Yılmaz- Gökmen Kılıçoğlu. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler: Türkiye ve Dünyadan Örnekler*. Ankara: Nobel Yayınları. s. 495-513.
- Askerlikten Moskova'ya Türk okuluna... Şentop'a hangi sorunlar anlatıldı?. (2019, 4 Temmuz). Erişim adresi: <http://turkrus.com/807287-askerlikten-moskova%E2%80%99ya-turk-okuluna%E2%80%A6-sentop%E2%80%99a-hangi-sorunlar-anlatildi-xh.aspx> (E.T. 05.08.2019).
- Avrasya İslam Şurası Hakkında. (T.y.). Erişim adresi: <https://avraysaislamsurasi.diyanet.gov.tr/tr-TR/Content/Detail/1>, (E.T. 04.08.2019)
- BAŞER, Hikmet Faruk (2016, 11 Ekim). Moskova Merkez Camisi Türk sanatkarlara ödül getirdi. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/moskova-merkez-camisi-turk-sanatkarlara-odul-getirdi/662572> (E.T. 21.07.2019).
- BOZKURT, Giray Saynur (2010). Türkiye- Rusya İlişkileri: Tarihi Rekabetten Çok Boyutlu İşbirliğine. Edt. Cüneyt Yenigün-Ertan Efeğil. *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. s. 699- 723.

- ÇOLAK, Ece Nur (2016, 9 Aralık). TDV yurt dışındaki camileriyle Müslümanları buluşturuyor. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tdv-yurt-disindaki-camileriyle-muslumanlari-bulusturuyor/702501>, (E.T. 02.08.2019)
- ÇOMAK, Nebahat Akgün ve YILMAZ, Elgiz (2010). Dış Politikada Türkiye İmajı ve Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü. Ed. Hasret Çomak. *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. s. 133-150.
- DEMİR, Adem (2017, 28 Ekim). İstanbul Müftülüğü Ufa'da üniversite yaptırıyor. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/istanbul-muftulugu-ufada-universite-yaptiriyor/950084> (E.T. 01.08.2019).
- Diyanet İşleri Başkanı Görmez, Rusya'da Kostroma Camisi'nin açılışına katıldı. (T.y.). *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/vg/video-galeri/diyanet-isleri-baskani-gormez-rusyada-kostroma-camisinin-acilisina-katildi/148> (E.T. 02.08.2019).
- Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2018, 24 Mayıs). Erişim adresi: <https://disiliskiler.diyanet.gov.tr/Detay/222/din-hizmetleri-koordinat%C3%B6rl%C3%BC%C4%9F%C3%BC> (E.T. 11.07.2019).
- Diyanet'ten Rusya'daki Müslümanlara destek. (2014, 19 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.on5yirmi5.com/haber/guncel/olaylar/157441/diyanetten-rusyadaki-muslumanlara-destek.html> / (E. T. 11.07.2019)
- DOĞAN, Erhan (2012). Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine. Edt. Abdullah Özkan- Tuğçe Ersoy Öztürk. *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- ERDAĞ, Ramazan (2015). Türkiye'nin Kalkınma Yardımları ve TİKA. Edt. M. Şahin ve B. S. Çevik. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. s. 241- 262.
- Fethullah Gülen'e Rusya'dan yasak kararı. (2008, 10 Nisan). *CNN TURK*. Erişim adresi: <https://www.cnntrk.com/2008/dunya/04/10/fethullah.gulene.rusyadan.yasak.karari/447357.0/index.html> (E.T. 03.08.2019).
- GABRALI, Zeynep (2018, 19 Nisan). Rusya ve Ukrayna'da sevilen Türk dizileri. Erişim Adresi: <http://www.ranini.tv/ozel/30928/6/rusya-ve-ukraynada-sevilen-turk-dizileri>
- GÜL, Kayhan. (2018, 10 Haziran). TDV'den Saraybosnalılara hediye Kur'an-ı Kerim. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tdvden-saraybosnalilara-hediye-kuran-i-kerim/1171118> (E.T. 11.07.2019)
- Hangi Türk dizisi Rusların yeni gözdesi oldu?. (2013, 27 Aralık). *Akşam*. Erişim adresi: <https://www.aksam.com.tr/televizyon/hangi-turk-dizisi-ruslarin-yeni-gozdesi-oldu/haber-272072> (E.T. 02.08.2019)
- <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/KurumsalYapiDetay.aspx?id=Yurtd%C4%B1%C5%9F%C4%B1+Temsilcilikler+RUSYA+-+Moskova>
- <https://www.aa.com.tr/ru> / (E. T. 11.07.2019)
- <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> (E.T. 02.07.2019)
- <https://www.trt.net.tr/russian/> (E.T. 06. 08. 2019).
- <https://www.trtavaz.com.tr/hakkimizda> (E.T. 06.08.2019)
- İlber Ortaylı TİKA'nın katkılarıyla Rus öğrencilere Osmanlıca öğretiyor. (ty). Erişim Adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/ilber_ortayli_tika_nin_katkilariyla_rus_ogrencilere_osmanlica_ogretiyor-18183 (E. T. 11.07.2019).
- İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında 14 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 24 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı 30488), Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180724.pdf> (E. T. 02.07.2019)
- İstanbul'dan Kızıl Ordu Korosu Geçti. (2019, 13 Mart). *Haber Türk*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/istanbul-dan-kizilordu-korosu-gecti-2401570> (E. T. 05.08.2019).
- Kafkaslar Türkiye'de. (2019, 4 Şubat). Erişim adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/kafkaslar_turkiye%27de-49943, (E. T. 12.07.2019)
- Kafkasya rehberi. (T.y). Erişim adresi: <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/kafkasya-rehber.html>, (E.T. 02.08.2019).
- Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Faaliyetler. (T.y.). Erişim adresi: <https://kdk.gov.tr/faaliyetler/dis-politika-calistaylari/konya-calistayi/54> (E.T. 10.06. 2016).
- Kazan, Misafirlerini Ağırlamaya Hazırlanıyor. (2014, 7 Nisan). Erişim adresi: https://www.turksoy.org/tr/news/2014/04/07/2014_yili_turk_dunyasi_kultur_baskenti_kazan_misafirlerini_agirlamaya_hazirlaniyor (E.T. 05.08.2019).

- KEMALOĞLU, İlyas (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin Rusya'daki Yansımaları. *15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Konferansı*, 24- 26 Ağustos, Kütahya, http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/145/files/_LYAS_KEMALOGLU_TR.pdf (E.T. 02.08.2019).
- KILIÇOĞLU, Gökmen, YILMAZ Ayhan Nuri (2018). Türkiye'nin Bir Yumuşak Güç Aktörü Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı. Edt. İlhan Eroğlu, Serkan Kekevi, Yusuf Temür, *İslami Düşünce Ekseninde İktisadi-Mali-Politik Meseleler*. Bursa: Ekin Yayınevi. s. 387-419.
- Mehteran Birliği Moskova'yı büyüledi!. (2017, 27 Ağustos). *Hürriyet*. Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/galeri-mehteran-birligi-moskovayi-buyuledi-40562813> (E.T. 05.08.2019).
- Moskova'da Rusya Kültür Bakanlığı ve Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) arasında Mutabakat Zaptı imzalandı. (2014, 20 Kasım). Erişim adresi: <https://www.turksoy.org/tr/news/2014/11/14/moskova-da-rusya-kultur-bakanligi-ve-uluslararası-turk-kulturu-teskilati-turksoy-arasında>, (E.T. 28.07.2019)
- NYE, Joseph S., Jr. (2017). *Yumuşak Güç*. Ankara: BB101.
- ONAY, Yaşar (2007). *Batı'ya Direnen Devlet Rusya: Rus Devlet Geleneği ve Kutsal Devletin Meşruiyeti*. İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları.
- ÖNAL, Buket (2018). Türkiye'nin Orta Asya'da Uyguladığı Kamu ve Kültür Diplomasisi Politikaları. Edt. Ayhan Nuri Yılmaz-Gökmen Kılıçoğlu. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler: Türkiye ve Dünyadan Örnekler*. Ankara: Nobel Yayınları. s. 41-95.
- ÖZBAY, Fatih (2006). Tarihsel Süreç İçerisinde Ruslar ve Rusya. Ed. İhsan Çomak. *Rusya Stratejik Araştırmaları 1*, İstanbul: Tasam Yayınları. s. 13-28.
- ÖZKIR, Yusuf (2018, 10 Nisan). Türkiye'nin Küresel Sesi: Anadolu Ajansı. *SETA*, Erişim adresi: <https://www.setav.org/turkiyenin-kuresel-sesi-anadolu-ajansı/> (E.T. 21.07.2019).
- ÖZTERMİYEÇİ, Murat (2018). THY ve İstanbul Yeni Havalimanının Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkileri. Edt. Ayhan Nuri Yılmaz- Gökmen Kılıçoğlu. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler: Türkiye ve Dünyadan Örnekler*. Ankara: Nobel Yayınları. s. 387- 410.
- Rus gazeteciler TRT'yi ziyaret etti. (2016, 14 Ekim). Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201610141025302171-rus-gazeteci-trt-ziyaret/>(E.T. 11.07.2019).
- Rus öğrencilerimiz bizlere ailelerinin emanetidir. (2015, 2 Aralık). *Sabah*, Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/egitim/2015/12/02/rus-ogrencilerimiz-bizlere-ailelerinin-emanetidir> (E.T. 05.08.2019).
- Rus savaş uçağı sınırı ihlal etti, Türk F-16'lar düşürdü. (2015, 24 Kasım). *NTV*., Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-siniri-ihlal-etti-turk-f-16lar-dusurdu,_mP74HrTmEe3cc8qXBlqrA (E.T. 05.08.2019).
- Ruslar, Türkçeyi Türk dizilerinden öğreniyor. (2019, 19 Nisan). *Sputnik*, Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/kultur/201904191038819486-ruslar-turkceyi-turk-dizilerinden-ogreniyor/>(E.T. 21.07.2019)
- Rusya Federasyonu Gazeteci Heyeti YTB'yi Ziyaret Etti. (2016, 13 Ekim). Erişim Adresi: <https://www.ytb.gov.tr/haberler/rusya-federasyonu-gazeteci-heyeti-ytbyi-ziyaret-etti>, (Erişim Tarihi 10.07.2019)
- Rusya'da Türk dizisi rüzgârları. (2012, 16 Ağustos). *T24*, Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/rusyada-turk-dizisi-ruzgarlari,211049> (E.T. 21.07.2019).
- Rusya'da Türk Sineması Günleri başladı. (2019, 19 Haziran). *NTV*, erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/sanat/rusyada-turk-sineması-gunleri-basladi,IljMou9VXkuDn8CR6FIdVQ> (E.T. 04.08.2019).
- SAFAROV, Fuad (2016, 5 Eylül). Rusya'da Türkiye'nin Kazan Başkonsolosu'nun Fotoğraf Sergisi Açıldı. *Sputnik*. Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/rusya/201609051024710293-rusya-turkiye-kazan-baskonsolosu-fotograf-sergisi/>(E.T. 05.08.2019).
- SUBAŞI, Ertuğrul (2016, 8 Ekim). Avrasya İslam Şurası Başlıyor. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrasya-islam-surasi-basliyor/660668> (E.T. 02.08.2019).
- SUBAŞI, Ertuğrul (2017, 30 Ocak). Diyanetten Binlerce Yabancı Öğrenciye Din Eğitimi. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/diyanetten-binlerce-yabanci-ogrenciye-din-egitimi/737629> (E. T. 02.08.2019).
- Sultanbekov, YTB'de 15 Temmuz Anısına Türkü Söyledi. (2016, 25 Ekim). Erişim adresi: <https://www.ytb.gov.tr/haberler/sultanbekov-ytbde-15-temmuz-anisina-turku-soyledi> (11.07.2019)
- ŞİMŞİR, Nahide (2010). *Rus Devleti Tarihi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- ŞOK!!! Gülen'e büyük darbe!!! Rusya cemaat okullarını kapatıyor mu?. (2008, 10 Şubat). *Medya Faresi*. Erişim adresi: <http://www.medyafaresi.com/haber/sok-gulene-buyuk-darbe-rusya-cemaat-okullarini-kapatiyor-mu/13375> (E.T. 02.08.2019).
- Tarkan, Ruslar'ı harekete geçirdi! Biletler yok sattı.(2019, 20 Şubat). *Takvim*. Erişim adresi: <https://www.takvim.com.tr/saklambac/2019/02/20/tarkan-ruslari-harekete-gecirdi-biletler-yok-satti>, (E.T. 05.08.2019).
- TAŞÇI, Tekin Aycan (2015). *Türk- Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi*. Kayseri: ERUSAM, /<https://erusam.erciyes.edu.tr/icerikdosyaları/file/RUSYA/Rus%20U%C3%A7a%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20Urulmas%C4%B1%20Hadisesi.pdf>, (E. T. 10.05.2019)
- Tataristan'da Geleneksel Türk Mutfağı Tatlıları Tanıtıldı. (2016, 24 Temmuz). Erişim adresi: <https://www.rtib.org/haberler/tataristan-da-geleneksel-turk-mutfagi-tatlilari-tanitildi> (E.T. 05.08.2019).
- Tataristan'da zeytinyağlı Türk yemekleri tanıtıldı. (2017, 25 Mayıs). Erişim adresi: <http://www.etikhaber.com/kultur-sanat-magazin/tataristan-da-zeytinyagli-turk-yemekleri-tanitildi-h209042.html>, (E.T. 06.08.2019).
- THY İle Stavropol ve Kafkasya çok yakın (2015, 21 Eylül). *Energyaero*, Erişim adresi: <http://www.energyaero.com/haber/THY-ILE-STAVROPOL-VE-KAFKASYA-COK-YAKIN/23472> (E.T. 05.08.2019)
- THY Kafkasya'da da iddialı. (2015, 23 Eylül). *Radikal*. Erişim adresi: <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/thy-kafkasyada-da-iddiali-1439432/> (E.T. 01.08.2019).
- THY Krasnodor seferlerini 7 Mayıs'ta başlatıyor. (2018, 28 Mart). Erişim adresi: <https://www.turizmgunlugu.com/2018/03/28/thy-krasnodar-seferlerini-7-mayista-baslatiyor/> (E.T. 02.08.2019).
- THY Rusya ofisi "Bir destinasyonun önlenemez yükselişi. (2015, 1 Haziran). *Rusya'da Bugün*, Erişim adresi: <https://rbg24.ru/news/thy-rusya-ofisi-bir-destinasyonun-onlenemez-yukselisi-175.html> (E.T. 02.08.2019).
- THY'nin Rusya uçuş trafiği rekorlar kırıyor. (2019, 31 Ocak). Erişim adresi: <https://www.ensonhaber.com/turkiye-rusya-arasinda-ucus-trafigi-durmuyor.html>
- TİKA'nın kültür faaliyetleri sürüyor. (2017, 09 Eylül). Erişim adresi: <https://www.bik.gov.tr/tikanin-kultur-faaliyetleri-suruyor/>(E. T. 11.07.2019)
- TMV (2018). *Tanıtım Kataloğu 2018*, s. 12. Erişim adresi: <https://turkiyemaarif.org/uploads/TanitimKatalogu2018.pdf> (Erişim Tarihi 11.07.2019)
- TRT Rus gazetecileri ağırladı. (2019, 29 Haziran). *Yeni Asya*. Erişim adresi: https://www.yeniasya.com.tr/yurt-haber/trt-rus-gazetecileri-agirladi_497256 (E. T. 02.08.2019).
- TURAN, Mehmet Akif (2015, 28 Kasım). Rusya'nın TÜRKSOY Kararına İSESCO'dan Tepki. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-turksoy-kararina-isescodan-tepki/482600>, (E. T. 21.07.2019)
- Türk dizileri Rusların Osmanlı'ya ilgisini artırdı. (2019, 27 Nisan). *TRT HABER*, Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/turk-dizileri-ruslarin-osmanliya-iglisini-artirdi-413352.html> (E.T. 02.08.2019).
- Türk dizisi Rusya'da reytinglerde zirvede. (2019, 18 Ocak). *Aydınlık*, Erişim adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/turk-dizisi-rusya-da-reytinglerde-zirvede-kultur-sanat-ocak-2019>
- Türkiye Diyanet Vakfı, Rusya'da 6 bin 130 hisse kurban eti dağıttı. (2018, 24 Ağustos). *Sputnik News*. Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201808241034890068-turkiye-diyamet-vakfi-rusya-kurban-eti-dagitti/> (E.T. 12.07.2019).
- Türkiye Kazan Başkonsolosluğu'ndan muhteşem "Türk Mutfağı" tanıtımı. (2015, 16 Mart). Erişim Adresi: <https://sptnkne.ws/xqFP> (E.T. 05.08.2019)
- Türkiye Rusya savaş uçağı krizinde sıcak haberler. (2015, 27 Kasım). *İnternet Haber*, Erişim adresi: <https://www.internethaber.com/turkiye-rusya-savas-ucagi-krizinde-sicak-haberler-1490411h.htm> (Erişim Tarihi 10.05.2019)
- Türkiye, tarihiyle ve kültürüyle inanılmaz bir ülke. (2019, Mart- Nisan). *tr Dergisi*, 26, s. 66- 67, https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/dergi_26_sayi.pdf, (E.T. 12.07.2019).
- TÜRKSOY İle Rusya Arasında Memorandum İmzalandı. (2012, 03 Şubat). Erişim adresi: https://www.turksoy.org/tr/news/turksoy_ile_rusya_arasinda_memorandum_imzalandi-05-07-2013 (Erişim Tarihi 10.05.2019)
- TÜRKSOY, Rusya'da "Doğu'nun Müzik Efsaneleri" konserleri düzenledi. (2019, 13 Mayıs). Erişim adresi: [https://www.turksoy.org/tr/news/2019/05/13/turksoy-rusya-da-dogu-nun-muzik-efsaneleri-konserleri-duzenledi\(E.T.28.07.2019\)](https://www.turksoy.org/tr/news/2019/05/13/turksoy-rusya-da-dogu-nun-muzik-efsaneleri-konserleri-duzenledi(E.T.28.07.2019)).

- YEE. (2017). *Faaliyet Raporu 2016*. Erişim adresi: https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2016_faaliyet_raporu_05.02.2018-db.pdf
- YILMAZ, Ayhan Nuri (2018). Kültür Ve Sanatın Ulusal Tanınırlığının Pozitifleştirilmesinde Bir Araç Olarak Kullanılması: Türkiye'nin Kültürel Yumuşak Güç Potansiyeli. Edt. Ayhan Nuri Yılmaz- Gökmen Kılıçoğlu. *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler: Türkiye ve Dünyadan Örnekler*. Ankara: Nobel Yayınları. s. 11- 40.
- YTB. (2018). *Faaliyet Raporu 2017*.
- YTB'den Yurtdışı Vatandaşlara Burs Desteği. (2018, 21 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytbden-yurtdisi-vatandaslara-burs-destegi> (11.07.2019)
- Yunus Emre Enstitüsü Kurumsal. (Ty.). Erişim adresi: <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (E.T. 27.08.2019).
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, "Başkanlığımız". (T.y). Erişim Adresi: <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2> (E.T. 11.07.2019).